

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŐTIRMALAR DERGİŐİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 72 Ağustos 2020 & Volume: 13 Issue: 72 August 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

PANOPTİK BİR TOPLUMDAN SİNOPTİK BİR TOPLUMA DÖNÜŐÜM: CESUR YENİ DÜNYA VE ÖJENİK UYGULAMALAR

TRANSFORMATION FROM A PANOPTIC SOCIETY TO A SYNOPTIC SOCIETY: BRAVE NEW WORLD AND EUGENIC APPLICATIONS

Őanser VURGUN*

Öz

Aldous Huxley tarafından yazılan Cesur Yeni Dünya, geleceğın karanlık kurgusu niteliğinde bir distopyadır. Bu distopya, içerisinde birden fazla adalet problemini barındırmaktadır. Bu problemlerden en önemlisi "öjeni" problemi ve öjeni minvalinde vatandaşları üzerinde baskı kuran bir iktidar halidir. Öjeni anlayışı ile ortaya çıkan uygulamalara, öjenik uygulamalar adı verilmektedir. Bu uygulamalar, totaliter rejimlerin meşruiyet kazanmalarına hizmet etmektedir. Totaliter rejimlerin kendini kabul ettirme biçimleri, vatandaşlar üzerindeki etkilerinin kalıcılığının sağlanması, iktidar ilişkileri ve bunlar bağlamındaki sorunlar ile ilgili olarak Michel Foucault'un önemli görüşleri bulunmaktadır. Bunlar kendi yaşadığı zamanın çok ötesine geçmiş, günümüzde de tartışılan görüşlerdir.

Bu çalışmada Cesur Yeni Dünya'dan hareketle, öjenik uygulamaların iktidar ilişkisi içindeki yeri panoptikon kavramı üzerinden yorumlanacaktır. Bu bağlamda, eser içinde öjenik uygulamaların, iktidar ilişkilerindeki panoptik etkisinin yerini sinoptik bir etkiye bırakmasından ve sinoptik bir topluma dönüşümden bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Öjeni, Panoptikon, Sinoptikon, Michel Foucault, Cesur Yeni Dünya, Aldous Huxley.

Abstract

The Brave New World is a dark fiction of the future, written by Huxley. This dystopia contains more than one problem of justice. Most importantly, it is a government that puts pressure on its citizens with the problem of "eugenics" and eugenics. Applications that occur with the understanding of eugenics are called applications. Michel Foucault has important views regarding the legitimacy of totalitarian regimes, permanence on citizens, relations of power and problems in the context of them. These are opinions that have gone far beyond his own lives and are still being discussed today.

In this study, starting from the Brave New World, the place of eugenic practices in the power relationship will be interpreted through the concept of panopticon. In this subject, it will be mentioned that eugenic practices in the work replace the panoptik effect in power relations with a synoptik effect and a transformation into a synoptik society.

Keywords: Eugenics, Panopticon, Synopticon, Michel Foucault, Brave New World, Aldous Huxley.

* Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Yatağan Meslek Yüksekokulu; Kocaeli Üniversitesi SBE Kamu Hukuku Anabilim Dalı
Doktora Öğrencisi, ORCID: 0000-0002-0119-2767

1.GİRİŞ

Canlı türlerinin genetik yapılarının iyileştirilmesi ya da kontrol edilmesi gibi anlamlara tekabül eden öjeni kavramı, bilhassa yaşadığımız çağda tartışılmalı önemli kavramlardan biridir. Temeli fen bilimlerine dayanan bu kavram, farklı alanlarda ve farklı şekillerde de kullanılmaktadır.

Cesur Yeni Dünya'da olduğu gibi, iktidarsal ilişkilerle bezenmiş yakın tarihte de örneğine rastladığımız öjeni, çeşitli kişi ve devletler nezdinde kullanılmıştır. Söz konusu öjenik uygulamalar ve etkileri ise hala tartışılmaktadır. Bu uygulamaların temelinde iktidar-vatandaş ilişkileri, toplumun yönlendirilmesi ve etki altına alınması amacı yatmaktadır. Bu amaç/amaçlar gerçekleştirilirken, aynı zamanda birden fazla anlayışın da ön planda tutulduğu bir gerçektir. Bu anlayışlardan en etkin olanları, gözetleme ve panoptikon kavramlarıdır. Bu kavramlar genel itibarıyla, kişilerin hakim iktidar ya da gücün isteği dahilinde davranmalarını sağlayan, onları her halde baskı altında tutmaya yarayan bir etkiye sahiptir. Özellikle panoptikon kavramı ile hakim iktidar, kendi düşüncesine yönelik bir toplum ortaya çıkarmaktadır. Ortaya çıkan toplum ise, giderek gelişen teknoloji ve iletişim ağı çerçevesince farklı bir amaca bürünmüştür. Buna göre, panoptikon kavramı yerini sinoptikon kavramına bırakmıştır. Böylece gözetlenen toplum, hakim iktidar ya da görüşe aykırı olan beyinleri ya da bireyleri gözetler hale gelmiştir.

Bu çalışmada; öncelikle *Cesur Yeni Dünya*'dan hareketle, öjenik uygulamaları kullanarak, panoptikon anlayışı çerçevesinde, kendi yerini sağlamlaştıran baskıcı bir iktidardan bahsedilmiştir. Sonrasında ise iktidarın ortaya çıkardığı yönlendirilmiş bireylerin, sinoptik bir toplumu oluşturması kavramına değinilmiştir. Çalışma içinde eserden kısaca bahsedilmekle beraber, kavramların anlamları ve eserle bütünleştiği noktalar ifade edilmiştir. Sonuç olarak, *Cesur Yeni Dünya* metaforu üzerinden panoptik bir toplumun sinoptik bir topluma dönüşü anlatılmaya çalışılmıştır.

2. CESUR YENİ DÜNYA

Cesur Yeni Dünya; 1932 tarihinde Aldous Huxley tarafından yazılmıştır. Huxley, İngiltere'nin Surrey bölgesinde bulunan "Godalming" şehrinde, 1894 yılında doğmuştur. Kendisi; tanınmış bir biyolog ve aynı zamanda da Darwin'in evrim kuramının en önemli savunucularından olan Thomas Henry Huxley'in torunudur. (Britannica, AldousHuxley, 2020).

Huxley; İngiliz romancı ve eleştirmen olarak tanınmakta olup, kötümser hicivleri ile bilinen bir yazardır. Onun geniş kitlelerce tanınmasını sağlayan eser, 1932 yılında kaleme almış olduğu beşinci eseri olan *Cesur Yeni Dünya*'dır (Britannica, AldousHuxley, 2020).

Cesur Yeni Dünya içinde yaşanan olaylar, yirmi altıncı yüzyıl Londra'sında geçmektedir. Bu yıl; Henry Ford tarafından "T" isimli modele sahip otomobilin, seri üretimine geçmesi durumunu başlangıç olarak kabul eden bir takvime göre, F.S. (Ford'dan Sonra) "632 İstikrar Yılı"na tekabül etmektedir. Eserde, farklı hayatlarda kurgulanmış olan ve aynı zamanda da birbirlerinden elektrikli tellerle ayrılmış, iki farklı yaşam alanı bulunmaktadır. Bu yaşam alanlarından biri, yüksek teknolojiye sahip ve sürekli ilerleme ilkesini benimsemiş, hayatın tüm akışı otoriter bir rejim tarafından denetim altında bulunan "Cesur Yeni Dünya" olup, diğeri *Cesur Yeni Dünya*'ya nazaran çok daha az gelişmişliğin hüküm sürdüğü, tabiri caizse serbestlikle donatılmış "Vahşi Ayrık Bölgeleri" olarak nitelendirilmektedir.

Cesur Yeni Dünya "on yerel denetçi" tarafından yönetilmekte olan, cemaat-özdeşlik-istikrar mottosuna sahip, insanların doğmak yerine KŞM adı verilen kuluçka makinalarında üretilerek dünyaya geldiği (KŞM: Kuluçka Şartlandırma Merkezleri), doğanların "Pavlovcu" şartlandırmalar ve "Hipnopedya (Uykuda Öğretim)" adı verilen bir yolla yetiştirildiği, uç noktalarda bir aktif cinsel yaşamın olduğu (ve hatta toplu seksin dahi normal kabul edilerek teşvik edildiği), evlilik, gebelik ya da annelik gibi kavramların tamamen müstehcen ve yüz kızartıcı sayıldığı bir yaşama sahiptir.

Cesur Yeni Dünya'da yaşayan bireyler için oluşturulan bir kast sistemi bulunmaktadır. Buna göre bireyler; embriyo aşamasında yapılan seçimle alfa, beta, gama, delta veya epsilon şeklinde kodlanarak bu sisteme dahil olmaktadır. Tüm bireyler; Pavlovcu teknikler ve hipnopedya telkinleri ile sorgulama yapma halinden uzaklaştırılmaktadır. Ayrıca yapılan bu işlemlere ilaveten, devlet tarafından ücretsiz şekilde dağıtılan "soma" ile de (bir tür uyuşturucu etki gösteren madde) bireylerin, devletin istikrarına devamlılığı sağlanmaktadır.

Bireyler, tıpkı bir meta gibi fabrikada üretilmekte (KŞM), her “tür” birey, kendinden istenilen özellikler dahilinde üretilmekte ve topluma kazandırılmaktadır. Bu bağlamda eserde fiziksel şartlandırmalar, Pavlovcu teknikler, hipnopedya telkinleri ile ilgili olarak:

Embriyolar ileride dâhil olacakları sınıfa uygun düşecek şekilde gelişime tabi tutulmaktadırlar. Üst sınıf mensubu olacakların olağan gelişimlerine izin verilirken sınıf hiyerarşisinde aşağı inildikçe fiziksel gelişim de “bozulmaktadır”... Örneğin; “Epsilonlarda insan zekâsına ihtiyaç duyulmamakta; bu nedenle Epsilonlara verilen oksijen miktarı oldukça az tutulmaktadır. Doğal olarak Epsilonlar zeki olamazlar” (Huxley, 2018, 41).

Fiziksel şartlandırmaya ilişkin bir diğer uygulama “ısı şartlandırması”dır. Embriyolar kendilerine verilecek görev ve yaşayacakları yere göre sıcaklığı sevmek soğuktan nefret etmek ya da tam tersi şekilde soğuktan hoşlanıp sıcaktan nefret etmek üzere şartlandırılmaktadırlar.” Örneğin tropik bölgelerde yaşayacak ve çalışacak embriyolar sıcak tünelin ardından gelen soğuk tünelde X ışınlarına maruz bırakılıyor ve bu sayede şişeden alınma anı geldiğinde embriyolarda soğuk korkusu yaratılmış oluyordu... “Tüm şartlandırmaların amacı budur: insanlara, kaçınılmaz toplumsal yazgılarını sevdirmek (Huxley, 2018, 42).

Pavlovcu Şartlandırma konusunda ise örneğin; delta sınıfına mensup bebekler “kitaplardan ve çiçeklerden nefret etmek” üzere şartlandırılmaktadırlar... Şartlandırmalarının nedeni topluluk’un değerli zamanını kitaplarla harcamamalarının ve reflekslerinden birini bozabilecek olan okuma riskinin önüne geçebilecek iken çiçeklerden nefret etmek üzere şartlandırılmalarında başlıca neden “ekonomik”tir (Huxley, 2018, 45-48).

Hipnopedya ile tekinler hususunda ise örneğin; Beta sınıfı çocuklar için sınıf bilincine yönelik şartlandırma şu şekildedir: “Alfa çocukları gri giyerler. Bizden çok daha sıkı çalışırlar, çünkü korkulacak kadar zekidirler. Gerçekten de Beta olduğum için öyle mutluyum ki. Çünkü o kadar çok çalışmıyorum. Üstelik biz Gamalar ve Deltalardan çok daha iyiyiz. Gamalar aptaldırlar. Hepsini yeşil giyerler. Delta çocukları da haki giyerler. Yo, hayır, Delta çocuklarıyla oyun oynamak istemiyorum. Epsilonlar daha da kötüler. Okuyup yazamayacak kadar aptallar. Üstelik siyah giyerler, ki siyah canavarca bir renktir. Beta olduğum için öyle mutluyum ki” (Huxley, 2018, 52-53) şeklinde ifadelerle bu durum anlatılmıştır.

Cesur Yeni Dünya’da genel itibariyle bir adalet problemi olarak; “öjeni” kavramıyla yerini sağlamlaştırılan bir iktidar ve devlet yapısı bulunmaktadır. Bu bağlamda eserin incelenmesi, öjeni kavramı temelinden başlayarak, bunun Foucaultcu görüşler ile betimlenmesi ile sürdürülecektir. Bu hususta iktidarın J.Bentham’dan Foucault’a miras kalan “panoptikon” kavramı üzerinden hüküm sürmesi esasına değinilecektir. Son olarak ise, eserin son bölümünde yer alan Vahşi bölgeden gelen kişiye karşı Cesur Yeni Dünya vatandaşlarının takındığı duruma binaen ortaya çıkan Cesur Yeni Dünya vatandaşlarının “sinoptik tavrı” üzerinde durulacaktır.

Cesur Yeni Dünya’daki otoriter iktidar; tamamen kendi kurguladığı dünyada, kendi kurguladığı karakterlerdeki bireylerle hüküm sürmektedir. Bu kurgu içindeki dünyada bireyler; birel özelliklerini yitirmiş, sadece iktidara tabi olmayı ve iktidarın seçtiği hayatları yaşamayı kendine amaç edinmişlerdir.¹ Bu bağlamda Foucault tarafından da benimsenen panoptikon kavramı, bize bu hususta eşlik etmekte ve otoriter devletin yorumlanmasına katkıda bulunmaktadır.

3. DİSTOPYA KAVRAMI

Etimolojik olarak incelendiğinde Yunanca bir kavram olan “Distopya”; “ütopik bir toplum anlayışının anti-tezi” olarak ifade edilmektedir (Wikipedia, Distopya, 2020). Yunanca; “kötü, istenmeyen” anlamına gelen “dys/dis” ön eki ile “toprak, vatan, ülke, yer” anlamlarına gelen “topos” kelimelerinin birleşimi ile ortaya çıkarılan distopya kelimesi, ilk defa John Stuart Mill tarafından 1868 yılında kullanıldığı ifade edilmektedir. Buna göre İrlanda toprak politikası hakkında yaptığı konuşması sırasında Mill; “ütopya olmaktan ziyade distopyacı veya kakotopyacı (cacotopian)² oldukları söylenebilir. Ütopya denilen şey uygulanabilir olmaktan uzak düşecek şekilde fazla iyi iken, bize önerdikleri şey uygulanabilir olmaktan uzak düşecek şekilde fazla kötüdür” şeklinde bir ifadeye bulunmuştur (Vural, 2011, 17).

¹ Tür farklılıklarına rağmen; eserdeki kahramanların sevinme, üzülmeye gibi duygularda “Oh Ford!” (Aman Fordum) diyebilecek kadar da dikte edilen bir ortak yönlerinin bulunduğu, bu anlamda türlerin maruz kaldıkları farklılaşmaya rağmen bir “Tanrıçlık” edasıyla yönetildikleri de anlaşılmaktadır.

² Kakotopya sözcüğü; negatif ütopya olarak da adlandırılabilir. Distopya kavramının farklı anlamlandırılması şeklinde, eş anlamlı biçimde kullanılmaktadır. Kakotopya sözcüğü ilk kez J. Bentham 1818 yılında kullanılan bir sözcüktür. Etimolojik olarak; Eski Yunancada ‘kötü’ anlamına tekabül eden “kakos” (κακός) kelimesi ve “yer” anlamına gelen ‘topos’ (τόπος) kelimelerinin birleştirilmesiyle ortaya çıkarılmıştır. Bilgi ve Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz: Kurtyılmaz Deniz (2014). Ütopya ve Karşı-Ütopya Bağlamında Modern Felsefi Düşünce ve Eleştirisi. Uludağ Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Felsefe ve Din Bilimleri ABD., Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, s.23, Bursa; Ayrıca Aktaran: Bayrak Özcan ve Necla Dağ (2019). Distopyadan Milli Uyanış Mekânına Dönüşen Sodom Ve Gomora’nın İstanbul’u. Adıyaman Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Dergisi, Yıl:12, Sayı:33, Aralık, s.2-3.

Distopyaların konu edildiği edebiyat eserlerine bakıldığında; eserlerin bilhassa büyük oranda otoriter yönetimlerinin yayılması ile doğru orantılı bir şekilde gelişim gösterdikleri görülmektedir. Bu eserlerde; iktidarlar, iktidarların kullanım biçimleri, toplumun denetimi gibi amaçlar ön planda yer almaktadır. Bu tarz eserlerde iktidarlara ilişkin olan mevcut gidişatın ya da olası gelişmelerin en ağır biçimiyle doğurabileceği sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan distopya eserleri “bir tür karanlık gelecek kurgusu” niteliğinde kabul edilmektedir (Vural, 2011, 17-18).

Distopyalar ile ilgili eserler; her ne kadar kurgu ortaya koyan ürünler olsa da; toplumların başına gelmesi muhtemel gelişmeler hususunda birer uyarı niteliği de taşımaktadır. (Halidi, 2017, 115) Bu bağlamda *Cesur Yeni Dünya* da, bilhassa kaleme alındığı tarih itibarıyla olası bir otoriter rejim altındaki önemli derecede teknoloji ve farklı bilinç ile donatılmış kurgu halindeki bir topluluğu bizlere resmetmektedir.

4. ÖJENİ KAVRAMI

Köken itibarıyla Eski Yunanca bir kavram olarak bilinen öjeni (eugenics) kelimesi; “iyi” anlamına tekabül gelen “eu” ve “doğum” anlamına karşılık gelen “genes” kelimelerinden türetilmiş olup; “doğuştan iyi ve güzel olan” ya da “iyi tür” anlamına gelmektedir. Genel itibarıyla; insan topluluklarının genetik yapılarının kontrol edilmesi ya da genetik yapıların yönlendirmek suretiyle iyileştirilmesi olarak ifade edilebilir (Sdplatform, 2020; Birikimdergisi, 2020).

Tarihi çok eskilere dayanan bu kavramı ilk olarak Platon ele almıştır. Ona göre devletin vatandaşlarının üreme aktivitelerini kontrol etmesi gerekmektedir. Hatta insanların üremesi, bireylerin sağlıklılık halleri ya da becerileri gibi bazı değişkenlere göre kontrollü bir biçimde sürdürülmelidir. Buna göre sağlık ve beceri hali yüksek olan bireylerin üreme şansının fazla olması gerekmektedir. Bu hususta Platon, *Devlet* içinde bulunan evlilik üzerine olan diyalogların yer aldığı bölümde, hayvan cinsleri açısından ifade ettiği “en iyileri” çiftleştirme yönteminin insanlar açısından da uygulanması hususunu “Üzerinde anlaştığımız ilkelere göre, her iki cinsinde en iyilerinin en fazla, en kötülerinin de en az çiftleşmeleri gerekir. Ayrıca en kötülerin değil, en iyilerin çocuklarını büyütmeliyiz ki, sürünün cinsi bozulmasın” şeklinde ifade etmiştir (Platon, 2006: 163).

Öjeni ile ilgili olarak zaman zaman farklı uygarlıklar ve toplumlarda da çeşitli düşünceler bulunmaktadır. Buna göre Eski Romalıların kendilerince uygun bulmadıkları bebekleri Tiber Nehrinde boğarak öldürdükleri bilinmektedir (Tokaç, 2013-2014, 34-37). Günümüzde ABD’ye bağlı eyaletlerden, önce Indiana’da 1907 yılında kabul edilen bir kanunla, sonra ise Washington, California ve Virginia’da zeka anlamında engeli bulunan bireyler ile beraber, duyma ya da görme engeli olan bireylerin zorla kısırlaştırıldığı bilinmektedir. 1960’lara kadar yürürlükte kalan bu yasayla, yaklaşık 67 bin insan zorla kısırlaştırılmıştır. Ayrıca kısırlaştırılan bireylerin önemli bir çoğunluğu da siyahidir. (Tokaç, 2013-2014, 34)

Avrupa’da bu kavramı ilk benimseyen ve yayan kişi, Ernst Haeckeldir³(Wikipedia, Haeckel, 2020: Britannica, 2020). Haeckel’in dışında Alman tarihçi Heinrich von Treitschke de öjeni konusunda düşünceler geliştirmiştir. Buna göre ırklar arasında bir ayırım yaparak; beyaz ırkın diğer ırklar arasındaki en üstün ırk olduğunu, sarı ırkın sanatsal yeteneklerden ve siyasal özgürlük anlayışından yoksun olduğunu, siyah ırkın ise yaratılma amacının hayat boyu beyaz ırka hizmet etmek olduğunu savunmuştu (Tokaç, 2013-2014: 34). Bu düşüncenin hüküm sürmesinin ardından Adolf Hitler de iktidara gelişinden kısa bir süre sonra, resmi anlamda bir “öjeni politikası” başlatmıştır. Bu politika ışığında Hitler Alman toplumu içindeki akıl hastalarını, engellileri, doğuştan ya da sonradan kalıtsal hastalıklara sahip olanları, bir takım “özel sterilizasyon merkezleri” nde toplayarak, Alman ırkının saflığını ve evrimsel ilerleyişini bozmamak amacıyla, verdiği gizli bir talimata dayanarak öldürmeye başlamıştır (Uzarczyk, 2007: 79-88). Nazi iktidarı boyunca yaklaşık 400 bin insanın “öjenik sterilizasyon” a maruz kaldığı bilinmektedir (Wikipedia, NaziEugenics, 2020).

Hemen hemen aynı zaman diliminde İtalya’da Mussolini de benzer düşüncelerle hareket etmiştir. Bilhassa Etiyopya’nın 1935 yılında işgal edilmesi sonucunda, 1941 yılına kadarki 6 yıllık bir süreçte yaklaşık 15 bin insanın katledildiği belirtilmektedir (Sbacchi, 1978, 35-46). Mussolini’ye göre Etiyopyalılar “siyah ırk” sayıldıkları için beyaz ırka göre aşağı bir konumda bulunuyorlardı ve İtalyanlar gibi üstün bir beyaz ırk tarafından idare edilmek onlar için bir şeref olarak sayılmalıydı (Tokaç, 2013-2014, 34-35).

³ Ernst Haeckel: 1834 doğumlu Alman bilim adamıdır. Bilhassa zoolog, öjenist ve biyolog olarak tanınmakta olup, önemli bir Darwin savunucusudur. Bu bağlamda özellikle doğal seleksiyon, kalıtım ve islah gibi konularda çalışmalar yapmış bir bilim adamıdır.

Öjeni ve buna yönelik olan öjenik uygulamalar; temelde 3 grupta toplanmaktadır. Bunlar; üremeye yardımcı olacak teknolojilerin kullanımı sırasında tedavi edici ya da düzeltici müdahaleler şeklinde ortaya çıkan "Liberal Öjeni", bilhassa niyet temelli olmak üzere yöneldiği varlık bakımından varlıkları sağaltmak amacını taşıyan "Negatif Öjeni" ve bir varlık ortaya çıkarmak amacını taşıyan "Pozitif Öjeni" olarak adlandırılabilir (Keleş, savunmasız orselenebilir gruplar ders sunumları, 2020). Bu hususta *Cesur Yeni Dünya* halkının maruz kaldığı öjeni ise pozitif öjeni kavramına dahil edilmektedir. *Cesur Yeni Dünya* halkı, daha öncede ifade edildiği gibi iktidarın kendi istekleri dahilinde istemli bir biçimde öjeniyeye maruz kalması bakımından tam da bu kavram ile örtüşen bir öjeni hali ile karşı karşıya bırakılmıştır.

Eserde bulunan öjeni kavramıyla örtüşen bölümlere göz atmak gerekirse;

Öncelikle eserin incelenmesi ile ilgili verilen bilgilerde yer alan Kuluçka Şartlandırma Merkezleri; doğrudan öjeni kavramının ana hatlarını oluşturan ve vatandaşları bu anlamda kategorize ederek, onların, sırf iktidarın isteği ve yaşama lüksünü sürdürebilmeleri açısından bir meta haline getiren temel bir unsur niteliğindedir. Bu merkezlerde daha önce de ifade edildiği üzere, bireylerin "yanlı" bir biçimde ıslahı sağlanmaktadır. Çünkü bu sayede iktidar istediği gibi ortaya koyduğu ve koyacağı düşünceleri, yine kendi isteği üzerine şartlandığı bireyler üzerinde rahatça kabul ettirmek istemektedir. Yanlı bireyler de düşünmek ve tartışmak gibi olgulardan uzak durarak, tamamen kendilerinin görev olarak bildiği ve iktidarcı onlara yükümlenen görevleri yaparak, en kısa yoldan mutluluğa ulaşma gayelerini sürdürecektir. Yapılan şey, her ne kadar iktidar anlamında pozitif olarak gözükse de, bir öjeni uygulaması olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca doğal üremenin müstehcen ve hatta yüz kızartıcı bir durum olarak kabul edilmesi, üreme halinin yasaklanması, bununla alakalı olarak kadınların kısırlaştırılması diğer önemli öjenist uygulamalar olarak sayılabilir (Halidi, 2017, 115).

Cesur Yeni Dünya'da, toplumda bireylerin öjenist düşüncelerle çoşturulması, kişilerin bireysel ve toplumsal anlamdaki hak bilincinden ve sorgulama alışkanlığından uzak tutulması, bu biçimde bir yaşam sürmenin bir tür "kibir" şeklinde aksettirilerek göz önünde tutulması hali mevcuttur. Böylelikle iktidara göre ideal bir toplum düzeni gerçekleştirilmektedir. Dahası bu düzenin gerçekleşmesi ve insanların bu düzene uymaları çeşitli telkinler ve iktidarcı ücretsiz olarak dağıtılan bir tür uyuşturucu niteliğindeki "soma" ile desteklenmektedir. Bu hususlar *Cesur Yeni Dünya* bireylerinin, özerkliğin bulunmadığı, yaşamlarının pozitif öjeni ile inşa edildiği bir hayat sürdüklerini göstermektedir (Halidi, 2017, 115).

5.BENTHAM DAN FOUCAULT'A PANOPTİKON KAVRAMI:

Panoptikon bir ütöpik şema olarak J. Bentham'ın ceza bilimine yaptığı en somut katkılardan biridir (Geiss'den Aktaran Yıldız, 2014:130). Her ne kadar J. Bentham'la anılan bir proje olsa da, aslen kardeşi mimar Samuel Bentham tarafından ortaya atılan bir tasarıdır (Watkin'den Aktaran Yıldız, 2014, 130-131). Bir tür gözetim evi projesi olan panoptikon; Samuel tarafından 1786 yılında Çariçe Katerina için, İngiltereden gelen eğitimsiz gemi inşa işçilerinin, yine aynı ülkeden gelen ustalarca disipline edilmeleri için tasarlanan bir projedir. Kardeşinin projesinden etkilenen Bentham, bu projenin topluma dair teknolojik bir düzenleme olduğunu dile getirmiştir. Bu projeyi Yunanca "her şeyi görmek" ya da başka bir ifade ile "bütünü gözetlemek" (her şey anlamına gelen "pan" ve görmek anlamına gelen "optic" kelimelerinden türeterek) anlamına gelen "Panoptikon" kelimesi ile adlandırmıştır (Yıldız, 2014, 130-131, Özdel, 2012, 23).

Panoptikon binası aslen; endüstriyel bir amaçla tasarlanırsa da, Bentham modelinde bir cezaevdir (Yıldız, 2014, 132-134). Model, anlam itibarıyla özünde gözetleme anlayışına dayanan bir yapıdır. Bu yapı, gözetlemenin en etkin biçimde yapılabilmesi için "görünmeden gözetleme" anlayışı ile oluşturulan ve merkezinde gözetleyicinin yer alması gereken bir yapıdır. "Görünmeden gözetleme" anlayışının temeli ise; gözetleyici orada olmasa veyahut orada olup gözetlemese dahi, içindeki kişilere gözetlendiği hissini empoze edilmesi, kişilerin sürekli olarak var olan ya da var sayılan otoritenin istediği biçimde kontrol edilmesi anlayışına dayanmaktadır. Buna göre, toplumsal anlamda bu yapıyı kullanan iktidar, istediği türdeki bir otoriteyi sürekli kılmaktadır (Özdel, 2012, 23). Dolayısıyla panoptikon, iktidar kavramının dışsallığını ortadan kaldırdığı için, bireyin içselleşmesini sağlayan bir denetleme aracıdır denebilir (Yıldırım, 2019, 31). Bentham panoptikon kavramını faydacı bir görüşle yorumlamış ve bu sayede -bilhassa bir cezaevi modeli uygulaması için- suçluların ahlaki anlamda ıslah edileceğini, onların sağlıklarının korunacağını, beraberinde ise toplumun bu anlamdaki yükünün hafifleyeceğini ve hatta sosyal yardıma ilişkin yasaların çıkmazlarının dahi çözüleceğini ifade etmiştir (Geiss'den Aktaran Yıldız, 2014, 130-131).

Panoptikon hususunda Bentham'dan esinlenen Foucault, kavramı toplumsal ve politik anlamda ele almış ve "modernizmin yansıması" olarak kabul etmiştir. Ona göre kavram - kurumsal bir anlamda ifade etmek gerekirse- bir tür "kapatma" olarak addedilmektedir. Kaldı ki kavramın üzerinde gerçekleştiği

kurumlar ve yerler de bu tabire uygundur. Hatta bu anlamda; ilgili yerlerde “çalışma hayatı dışında kalmış bireyleri kapatmak ve bu bireyleri üretim sürecine dahil edecek hale getirmek” en temel argüman haline gelmiştir. Bu bağlamda panoptikonu “bir toplum ve iktidar türünün ütopyası” olarak gören Foucault’a göre temel amaç, bu kurumlarla adaleti sağlamak veya insanları sağlıklı kılmak yerine (hapishane ya da hastane gibi yerler açısından bakıldığında), üretim ilişkilerini sekteye uğratmamaktır. Bu anlamda örgütlerde toplumsal bir yapı içerisinde çalıştırılmayan, isyan edebilen ya da düzene uymayan bireylerin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla bu kurumlar bir tür “bekleme odası” olarak görülmektedir (Yıldırım, 2019, 31).

Foucault’a göre söz konusu kapatılma, insan ruhunda tezahür eden ve gerçekleşen bir olgudur. Bunun gerçekleştiği mekansal somut yerler ise, akıl hastanesi ya da hapishane gibi, alışılmış normların dışına çıktığı varsayılan ruhları terbiye edip iyileştirmek için var olan, büyük kapatılmanın karanlık yüzünü gizleyen yerler olarak betimlenebilen, tabiri caizse “insancıl okullar” olarak nitelendirilmektedir (Foucault, 2015, 19).

Panoptikon kavramıyla Foucault tarafından da dikkat çekilen “İktidarın Gözü”nden de bahsetmek gerekmektedir. Foucault bunu; “Bir an geldi ki, herkesin iktidarın gözü tarafından fiilen algılanması gerekli oldu, kapitalist türde bir toplum olsun istendi.. mümkün olduğunca verimli bir üretimle birlikte.. halkın direniş hareketlerinin, ataletin ya da isyanın, doğmakta olan tüm bu kapitalist düzeni altüst etmesinden korkulduğunda, o zaman, her bireyin somut ve keskin gözetlenmesi gerekli oldu”. şeklinde dile getirmiştir (Foucault’dan Aktaran Üstün, 2020, 13). Foucault’nun “kontrol eden”, “gözetleyici”, “iktidar gücünün organı olan eleman” tasvirlerini içeren “göz” kavramının temeli, aslen çok daha eskilere dayanmaktadır. Hatta; bir göz, bir kavram tarafından izleniyor olmak, her şeyden onun haberinin olması olgusu, çoğu inanç ve dini ritüelin de temelinde bulunmaktadır. Bu bağlamda “göz”e ilişkin bilinen en eski imgelemenin Mısır Uygarlığı’ndaki “Horus’un Gözü” olduğu bilinmektedir. Horus’un Gözü; manevi anlamda, hiçbir şeyin, vicdanın gözünden kaçamayacağını temsil etmektedir. Çünkü bu göz, “vicdanın yirmi dört saat kapanmadan kalan gözü” olarak nitelendirilir. Bu bağlamda güneş ve ay, Horus’un Gözü olarak bilinir. Ayrıca Orta Asya Medeniyetleri’ndeki “Kut Anlayışı”, Pablo Picasso’nun “Guernica”nın üstündeki imge de göz kavramının farklı zaman ve kültürlerdeki yansıması olarak kabul edilmektedir (Wikipedia, Guernica; Özdel, 2012, 25-27).

Foucault; panoptikon kavramını ve kavram içindeki göz/gözetim olgusunu; sosyal kontrol, iktidarsal ilişkiler, bilgi ve disiplin bağlamında ele almaktadır. Ona göre *iktidar*; iktidarsal ilişkiler ağılamında ele alınan ve eşit olmayanlar arasındaki toplumsal ilişkilerde ortaya çıkan bir durumdur. Foucault’a göre, tüm insan ilişkilerinde iktidarın yeri bulunmaktadır. İster sözlü bir iletişim hali, ister bir aşk ilişkisi, isterse kurumsal ya da ekonomik anlamdaki bir ilişki olsun, bütün insani ilişkilerde bir iktidar durumu söz konusudur. Foucault’nun iktidar kavramında dikkat çektiği bir diğer olgu ise *özgür öznelerdir*. Foucault’a göre ancak özgür öznelerin bulunduğu bir ortamda iktidar ilişkilerinden bahsedilebilir. Eğer o yerde özgür özneler yoksa iktidar ilişkilerinden de bahsetmek mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda eğer taraflardan biri tamamen diğerinin yönetiminde ise ve onun tarafından sınırsız bir güç uygulanabilir bir nesne haline getirildi ise, işte orada iktidar ilişkilerinden söz edilemeyecektir. Dolayısıyla bu durumu; “Bir iktidar ilişkisinin uygulanabilmesi için her iki tarafta da en azından belli bir özgürlük olmalıdır” şeklinde ifade etmiştir (Foucault, 2011, 235-236).

Foucault’nun üzerinde durduğu diğer bir nokta “iktidarın doğası” ile ilgilidir. Çünkü iktidarın olduğu yerde “direniş” de vardır. Foucault, özgür öznelerle dayanan iktidar bağlamında, zorlama ile iktidarın kurulamayacağını ifade etmektedir. Foucault’a göre, iktidar ilişkilerinde, bireylerin mutlaka “direniş imkanı” da bulunmalıdır. Bu imkan; şiddetli direniş gösterme, hileye başvurma, kaçıp kurtulma ya da durumu tam tersine çeviren stratejiler oluşturma gibi farklı şekillerde de bulunabilir. Zira direniş imkanı olmazsa, ortada iktidar da olmayacaktır (Foucault, 2011, 235).

Foucault bilgi kavramının da iktidarı besleyen bir yapıya sahip olduğunu, iktidarın da bilgi kavramını ürettiğini ileri sürmektedir (Foucault, 2000, 33). Bu bağlamda, iktidarın bilgiye ulaşması hususunda öne çıkan bir kavram olan panoptikon ve gözetim hali, aynı zamanda “toplumu da disipline etme” mahiyetine haizdir. Dolayısıyla iktidarın gereksinim duyduğu bilgi, başka bir açıdan bakıldığında özgürleşmenin önünü kesmekte, bireyleri gözetlemekte, onları düzene sokmakta ve onları disipline etmektedir (Arslantaş vd., 2012, 22). Panoptikon, farklı arzulardan hareket etse de, aynı türde iktidarsal etkileri imal eden bir makine, iktidarsal mekanizmaya ilişkin bir diyagram ve bunun daha da ötesinde bir betimlemeyle, bir çeşit modern krallık hayvanat bahçesi olarak nitelendirilebilir (Foucault, 2000, 254-258).

6. SİNOPTİKON KAVRAMI

Sinoptikon kavramı ilk kez Thomas Mathiesen tarafından ortaya atılmıştır. Mathiesen Foucault'un panoptikon ve gözetim anlayışına büyük katkıları olduğunu kabul etmekle beraber panoptik mantığının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini öne sürer. Foucault'un ortaya attığı panoptikon ve gözetim anlayışında azınlık, çoğunluğu gözetlemektedir. Gözetlenen taraf olan çoğunluk ise, gözetleyen varlığını hissederek davranışlarını ona göre düzenlemektedir. Sonuç olarak da, bireylerin otokontrol ve şahsi disipline ilişkin olumlu davranışları ortaya çıkmaktadır. Buna karşın Mathiesen'e göre, Foucault, şaşırtıcı bir biçimde sadece kendi döneminin teknolojisi ile düşünmüş, günümüz iletişim teknolojilerinin gelişmeye başlaması ile daha görünür hale gelen "Sinoptikon" kavramını görmezden gelmiştir. Panoptikonun tersine, Sinoptikon çoğunluğun azınlığı izlemesi ve bu şekilde sağlanan bir iktidar tipine karşılık gelmektedir (Mathiesen, 1997, 215).

Mathiesen'in görüşünün yanı sıra bu konuda, şu açıklamaya da değinilmesi gerekmektedir. Foucault "Hapishanenin Doğuşu" adlı eserinde, panoptikon'dan bahsederken, aynı zamanda herkesin de "iktidarı" gözetlemesine olanak sağlandığını belirtmiştir. Diğer deyişle, hapishanenin şeffaf bir bina haline geldiğini ifade etmiştir (Foucault, 2000, 260-261). Yani kendisi bu durumu öngörmekle beraber, sadece sinoptikon kavramını kurgulamadan bu hususa değinmiştir. Çünkü o, iktidarın bu anlamdaki denetlenme halini ön planda tutarak ve bu konuda bir görüş öne sürmüştür.

Mathiesen'e göre sinoptikon olgusu; hem ruh hem de beden kontrolü işlevini görmektedir. Dolayısıyla "sözde demokratik kapitalist" olarak nitelendirilen tarzdaki toplumlarda "ruh"un kontrol edilmesi ve dolayısıyla disiplininin sağlanması ile amaçlanan durum; aslında "otokontrol yöntemiyle kendi kendini kontrol eden insan tipi" yaratmaktır. Bu insan tipi, günümüz toplumlarına tam olarak uyan, yani başka bir ifade ile, sorgulamadan kabul eden insan tiplerine karşılık gelmektedir. Dolayısıyla Mathiesen'e göre; bu tip insanın oluşturulması işlevi, Foucault'nun iddia ettiği gibi "Panoptikon"un değil, bizzat ve doğrudan "Sinoptikon"un görevi olarak addedilmektedir (Mathiesen, 1997, 217). Sinoptikonik düşünce biçimi en basit ifadeyle, günümüz iletişim araçlarında (televizyon, radyo, internet vs) kendini göstermektedir.

Sinoptik düşünce biçimi, *Cesur Yeni Dünya*'daki vahşi bölgeden gelen kişinin maruz kaldığı duruma karşılık gelmektedir. Vahşi bölgeden gelen kişi, *Cesur Yeni Dünya*'daki yaşamdan duyduğu elemle beraber, kendini kırbaçlamaya ve bir bakıma cezalandırmaya başlamıştır. Bu kısımda özellikle televizyon yardımı ile basının, onu haber yapan gazetecinin ve hatta izleyenlerin hep bir ağızdan onlara ilginç gelen hareketleri tezahürat biçiminde söyledikleri göze çarpmaktadır (Huxley, 2018, 244-255). Onun kullandığı (kendini cezalandırma amaçlı olarak) kırbaç, onun elemi gösterme biçimi, hiçbir şeyin sorgulanmadığı bu yeni dünyada bir nevi simge haline gelmiştir. O anda vahşi için elem göstergesi olan şey, *Cesur Yeni Dünya* halkı için bir nevi popüler medya ikonuna dönüşmüştür. Ve artık, iktidarca gözlemlenen bireylerin de sinoptik bir topluma dönüşmesinden mütevellit yaşanan bir sinoptikon hali, yani çoğunluğun azınlığı gözetlemesi durumu söz konusu hale gelmiştir.

7.SONUÇ

Cesur Yeni Dünya, hem kendi çağı hem de çağının ötesinde bir distopya olma özelliği taşımaktadır. Bu distopya birden fazla adalet problemini kalbinde barındırır da, burada ele alınan adalet problemi "öjeni" kavramı minvalinde bütünleştirilen ve düşüncelerini tek yönlü birey-düzen ilişkisi biçiminde dikte eden bir iktidarın işleyişinin sürdürülmesi olarak nitelendirilebilir. Eserde; öjeni kavramı kullanılmak suretiyle, iktidar tarafından, pavlovcu şartlandırmalar ve hipnopedik yollarla bireylerin farklılaştırılması, kendilerince ıslah edilmesi ve ayrıca olağan dünyada normal olarak karşılanan bir çok davranışın anormal olarak nitelendirilmesi, bireylerin düşünmemesi, eleştirmemesi ve kendilerine sunulan "normal" kabul ederek, hayatlarından son derece memnun kalmaları sağlanmaktadır. Bu iktidar; her ne kadar öjenik olguları kullanarak kendi meşruiyetini sağlasa da, Foucault'çu bir bakış açısıyla ele alındığında; özgür olmayan bireylerden oluştuğu ve hayatın kendini zorunlu bir boyun eğişe gebe bıraktığı bir ortamda, iktidar olarak nitelendirilecek bir duruma da haiz değildir.

Foucault'un görüşleri eşliğinde yorumlandığında; *Cesur Yeni Dünya*'nın iktidarsal anlamda bir mahiyet içermediği, bu sebebin de özgür olmayan bireyler dolayısıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Ayrıca; öjenik uygulamalara ilaveten, ücretsiz dağıtılan "soma" ile de bireylerin iktidarca istenilen şekilde davranmalarının desteklenmesi devam etmektedir.

Cesur Yeni Dünya'da, Foucault tarafından yorumlanarak iktidar ilişkileri bağlamında bir anlama kavuşturulan "panoptikon" ve dolayısıyla ortaya çıkan ve temeli Mısır Medeniyetlerine dek uzanan "gözetleme" kavramları da, iktidarın dilediği türdeki işleyişini pekiştirmektedir. Bu pekiştirme; bedenleri

ıslah eden, “normal”leştiren(!), onları kendi buyruğu altına sokan ve bunun sonucunda da onları bir tür kapatmaya maruz bırakan bir dünya anlayışının eseri olarak göze çarpmaktadır. Bu kavramların temelinde; gözetleyen inktidarının sağlanması ve korunması, gözetlenen taraf hakkında bilgi edinilmesi, bu kişilerden haberdar olunması ve dolayısıyla söz konusu kişiler açısından kontrolün sağlanması hali ortaya çıkmaktadır. Böylelikle; iktidarın gözetlenenler hakkında bir nevi oto sansür uygulanmasını istediği, onlardan, tabiri caizse “uslu çocuk olmayı zamanla öğrenmeleri” istenmektedir. Ve tabii ki bu bağlamda; uslu durmayı öğrenmeyenler içinse çeşitli ceza uygulamaları ortaya konarak onlar açısından bir tür ehlileştirme, uysallaştırma ya da istenilen iktidar bağlamında yaşanan hayata uyumlulaştırma hali sağlanmaktadır.

Bu bağlamda bireylerin gözetlenmeleri ve gözetleme olgusu karşısındaki hal ve tavırları, panoptik bir anlayış çerçevesinde ele alındığında; ayrıca eserdeki şartlandırmalar (öjenik uygulamalar, telkinler) ve ücretsiz dağıtılan “soma” metaforu eşliğinde, panoptisizmin temel unsuru olan gözetleme ve gözetleyen emirlerine uyma halinin gerçekleştiği söylenebilir.

Cesur Yeni Dünya’da vahşi bölgeden gelen bireyin eser içindeki davranışı, kibirli bir biçimde, cemaat-özdeşlik-istikrar mottosuna sahip olan bu dünyaya farklı bir tür bakış açısı, bir tür eleştiri ve hatta kendince bir tür “dışlanmışlık” içermektedir. Farklı olan, onlar için anlaşılması güç ve hatta anlamsızdır. Panoptik bir gözetim altındaki bireylerin -*Cesur Yeni Dünya* halkının- kendilerinin maruz kaldığı bu gözetlenme halini, artık vahşi bölge bireyine uyguladıkları, yani panoptikon kavramının yerini sinoptikon kavramına bıraktığı ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle de, her ne kadar, iktidarca kendileri denetleniyor olsa da, Foucault tarafından denetleme olgusu içerisinde yer bulan ve fakat onun öngörmediği bir kavram olan sinoptikon kavramı eşliğinde, bu dünya bireylerinin de bir çoğunluk olarak, vahşi bölge bireyini gözetlediği görülmektedir. Bu hususta da, *Cesur Yeni Dünya* bireylerinin, Foucault’un gözünden panoptisizm ile başlayan ve fakat sonunda sinoptik bir topluma dönüşülmesi durumunu ortaya çıkarmaktadır.

Böyle bir tartışma sonucunda da; “Öjeni” nin, sadece bilimsel bir çaba olmadığı, Foucault’cu bir bakışla, bir bakıma “benlik teknolojisi” ve hatta *Cesur Yeni Dünya*’dan hareketle, bir nevi günümüz dünyasına da göz kırpan, yer yer moleküler politik izler taşıyan, yeni bir hakimiyet taktiği olduğu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Vural, Engin (2011). *Ütopya ve Distopyalarda Sosyal Kontrol*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Sosyoloji ABD, Ankara.
- Yıldız, Elif Çağla (2014). *Jeremy Bentham’ın Ceza Teorisi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Kamu Hukuku ABD, Ankara.
- Yıldırım, Gülşah (2019). *Gözetim Toplumunda Sinoptikon Aracı Olarak Televizyon: Tartışma Programlarının Söylem Analizi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Sosyoloji ABD, İstanbul.
- Üstün, Ezgi (2020). *Gözetim Toplumu Olgusunun Sosyal Medya Bağlamında Değerlendirilmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Denizli.
- Kurtyılmaz, Deniz (2014). *Ütopya ve Karşı-Ütopya Bağlamında Modern Felsefi Düşünce ve Eleştirisi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Felsefe ve Din Bilimleri ABD, Bursa.
- Mathiesen, Thomas (1997). The Viewer Society: Michel Foucault’s “Panopticon Revisited”. *Theoretical Criminology*, Vol. 1, No. 2, P.215-217.
- Bayrak, Özcan ve Dağ, Necla (2019). Distopyadan Milli Uyanış Mekânına Dönüşen Sodom ve Gomora’nın İstanbul’u. *Adıyaman Üniversitesi Sos. Bil. Enst. Dergisi*, Yıl:12. Sayı:33. S.2-3.
- Uzarczyk, Kamila (2007). War Against the Unfit: Eugenic Sterilization in German Silesia 1933-1944. *International Journal of Mental Health*, vol. 36, no. 1, Spring pp. 79-88.
- Sbacchi, Alberto (1978). The Price Of Empire: Towards An Enumeration Of Italian Casualties In Ethiopia 1935-40. *Ethiopianist Notes*, Vol. 2, No. 2, P. 35-46.
- Keleş, Şükrü (2019). Genetik, İnsanın Özgür Ve Özerk Oluş Konumunu Tehdit Eder Mi?. *Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik ABD, Ders Sunumu*, <http://www.deontoloji.hacettepe.edu.tr/programlar/lisansdersbilgipaketleri/savunmasizorselenebilirgruplarderssunumlari/genetiksukrukelessunum.pdf> Erişim Tarihi:02/06/2020.
- Halidi, Gülay (2017). Üç Öjeni Distopyası: Kızıl Nehirler, *Cesur Yeni Dünya*, Gattaca. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, Vol. 4, No: 3, s. 1185.
- Özdel, Gizem (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve “Panoptikon” ile “İktidarın Gözü” Göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, Cilt: 2. Sayı: 1. S.23-27.
- Tokaç, Mahmut (2013-2014). *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, Sayı 29.
- Huxley, Aldous (2018). *Cesur Yeni Dünya (Çev. Ümit Tosun)*. İthaki Yay.
- Platon (2006). *Devlet (Çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Foucault, Michel (2015). *Büyük Kapatılm*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Foucault, Michel (2011). *Özne ve İktidar (Çev. I. Ergüden ve O. Akinhay)*. İstanbul: Ayrıntı Yay.

- Foucault, Michel (2000). *Hapishanenin Doğuşu* (Çev:M.A. Kılıçbay). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Arslantaş-Toktaş, Selma vd (2012). *Türkiye’de Dijital Gözetim: T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenişi*. Alternatif Bilişim Derneği.
- <http://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/345/Dogum-oncesi-tanilar-modern-ojeniye-kapi-mi-araliyor.aspx>. Aralık-Ocak-Şubat. Erişim Tarihi: 02/06/2020.
- [http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_\(tablo\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Guernica_(tablo)), Erişim Tarihi:22/06/2020.
- <https://www.britannica.com/biography/Aldous-Huxley>, Erişim Tarihi: 01/05/2020.
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Distopya>, Erişim Tarihi: 02/06/2020.
- <http://www.sdplatform.com/Yazilar/Kose-Yazilari/345/Dogum-oncesi-tanilar-modern-ojeniye-kapi-mi-araliyor.aspx>, Erişim Tarihi: 02/06/2020.,
- <https://www.birikimdergisi.com/guncel/368/fasizmin-kultur-kodlari-ve-irkcilikta-bir-uc-nokta-ojeni>, Erişim Tarihi: 02/06/2020.
- <https://www.britannica.com/biography/Ernst-Haeckel>, Erişim Tarihi:02/06/2020.